

Vykypěl, Bohumil

[Bermel, Neil. Linguistic authority, language ideology, and metaphor: the Czech orthography wars]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 2008, vol. 57, iss. A56, pp. 284-285

ISBN 978-80-210-4617-7

ISSN 0231-7567

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100766>

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

na začátku třicátých let trpěli iluzemi o SSSR. Tím se ovšem dostáváme také k otázce vztahu PLK a tehdejší levice či radikální levice. I zde bychom místo selektující apologete nebo nerozlišujících útoků uvítali seriózní analýzu (že věci byly celkem zamotané, ukazuje například už jen to, že stalinista S. K. Neumann hájí v Přítomnosti „brusiče“ proti PLK, zatímco v Levé frontě se v souvislosti s činností Naší řeči píše o hitlerismu v jazykovědě). Takřikajíc protilehlý pól potom naopak představuje Mathesiovův aktivismus (srov. Mathesius 1944, Toman 1995). Jakkoli to může vypadat téměř svatokrádežně, přece jen se zde člověku nemůže nevybavit O'Sullivanova (2002) definice fašismu jako aktivistické politiky. Oprostíme-li se od pojmání fašismu jako nadávky nebo klacku na politické protivníky a budeme-li s ním pracovat jako s politologickým pojmem, pak je třeba říci, že by stálo zato prozkoumat, zda podobnost mezi O'Sullivanovou definicí a Mathesiovým aktivismem je náhodná nebo ne.

Konečně poznámka na záložce recenzovaného svazku, že v akademickém roce (jaká úleva, že editoři nenapsali „školním roce“, jak je na českých univerzitách dnes často komickým zvykem!) 1949/1950 Hallerovi „nebyla z příkazu tehdejšího děkana B. Havránka prodloužena smlouva a byl předčasně penzionován“, nám připomíná ještě jiné širší téma: poválečné osudy PLK a jejich představitelů. Kritická reflexe poválečné historie české lingvistiky obecně a pražské školy konkrétně bohužel stále představuje více méně tabuové téma.

Souhrnně řečeno, vydání knížky Hallerových textů je záslužné a inspirující; důležitých a napínavých témat, která se při její četbě vybavují, je mnoho. Vyslovujeme naději, že se jich někdo skutečně ujme, a prozatím děkujeme odvážným editorům.

Literatura

- Albrecht, J. 2007. *Europäischer Strukturalismus*. 3. vyd. Tübingen.
- Blažiček, P. 1993. Jiří Haller. In: *Lexikon české literatury*. 2/I. Ed. V. Forst. Praha, 50–51.
- Černý, V. 1992. *Paměti III (1945–1972)*. Brno.
- Fidelius, P. 2000. Dlouhé stíny péeelká. *Vesmír* 79, 435–437.
- Jakobson, R. 2005. *Formalistická škola a dnešní literární věda ruská, Brno 1935*. Ed. T. Glanc. Praha.
- Mathesius, V. 1944. *Možnosti, které čekají*. Praha.
- O'Sullivan, N. 2002. *Fašismus*. 2. vyd. Brno.
- Toman, J. 1995. *The Magic of a Common Language: Mathesius, Jakobson, Trubetzkoy and the Prague Linguistic Circle*. Cambridge (Mass.).

Bohumil Vykypěl

Neil Bermel: Linguistic Authority, Language Ideology, and Metaphor: The Czech Orthography Wars. Berlin – New York: Mouton de Gruyter 2007. (Language, Power and Social Process. 17.) XII + 369 s. ISBN 978-3-11-018826-4. 34,95 euro jako paperback

Nežřídka se stává, že nějaké téma pojednají nejzajímavěji ti, kdo od něho mají určitý odstup. Autor knihy, na niž zde chci upozornit, takový odstup má: je americkým bohemistou působícím ve Velké Británii. A skutečně jeho práci o české pravopisném válčení lze vřele doporučit, najmě pak pravopisným válečníkům.

V první kapitole (*Orthographic reform and language planning*, s. 1–33) se vymezuje pojmový i věcný prostor, v němž se autor bude pohybovat. Píše se o kontextech jazykového plánování, o používané terminologii (co je to vlastně pravopis, standard, reforma atd.), o komponentech pravopisných reform (účastníci, záměry, podmínky, prostředky, procesy, výsledky), o motivacích pro jazyková plánování, o vztahu mezi jazykem a ideologií jako souborem názorů o světě (ideologie o jazyku, tj. náhled, čím a nač jazyk je; nejazyková ideologie jako vliv různých nacionalismů; jazyková ideologie jako postoj k stratifikaci jazyka, pohybuující se na osách čistost vs. lidovost,

jedinečnost vs. internacionalita, divergence vs. konvergence, variovanost vs. unifikovanost; ideologie a kultura jako spojování určitých jazykových struktur s určitými kulturními hodnotami). Druhá kapitola (*Standard Czech in its social and linguistic setting*, s. 34–81) přináší pěkný a spolehlivý přehled současné distribuce variet češtiny (včetně poučného vylíčení determinujících aspektů sociálně-politické situace, do níž přišla v první polovině devadesátých let poslední diskuse o pravopisné reformě) a rovněž přehled hlavních témat pravopisných a kodifikačních změn. Historické pozadí pak přináší třetí a čtvrtá kapitola (*Spelling reform in Czech, 1400–1900*, s. 82–106 a *Spelling reform in Czech, 1900–1980*, s. 107–150), v nichž najdeme přehled, byť někdy z druhé ruky, o vývoji českého standardu a jeho kodifikace se zvláštním zřetelem k pravopisu. Jen na okraj poznamenejme, že několikrát zde citovaný Oldřich Ševčík, který se dostal dokonce i do indexu, je ve skutečnosti Milan Jelínek. Jinak si ovšem čtenář těchto kapitol uvědomí, jak by bylo třeba nových, podrobných a hlavně skutečně empirických a neinstrumentalizovaných dějin češtiny. Těch se však z různých důvodů, jak se zdá, hned tak nedočkáme. Ve čtvrté kapitole nejdříve překvapí oddělení strukturálního a funkčního aspektu pražské školy (s. 117), ale pak zaujmou úvahy o styčných bodech funkcionalismu a radikálně levicových koncepcí (zejm. s. 121, 124–125), byť s nimi čtenář nemusí vždy souhlasit. Účast pražských strukturalistů na „budování socialismu“, ale hlavně její eventuální vnitřní předpoklady jsou velmi zajímavým a naléhavým tématem. Podobně jako v případě nových dějin češtiny však mám obavu, že se seriózního zpracování toho tématu v dohledné době nedočkáme. Čtvrtá kapitola rovněž zajímavě pojednává o podmínkách alergické reakce veřejnosti proti pravidlům z roku 1993 spočívajících zejména v afinitě, ať už domnělé nebo skutečné, mezi lingvistickými autoritami a komunistickým režimem. Podrobný popis příprav pravidel z roku 1993 a reakcí na ně pak přináší následující, pátá kapitola (*Czech orthographic reform, 1980–1994*, s. 151–177). V šesté kapitole se líčí účastníci, témata a argumenty i „argumenty“ debaty kolem nových pravidel v devadesátých letech (*The actors in spelling reform: Issues and debates*, s. 178–213). O aporijních problémech spojených s legitimací změn kodifikace jazyka obecně i konkrétně v případě reformy z roku 1993 se píše v sedmé kapitole (*Debating linguistics, authority, and legitimacy*, s. 214–261). Mimo jiné se zde i v předchozí kapitole poukazuje na to, že intenzita debaty kolem nových Pravidel reflektuje také ta skutečnost, že se jednalo o jednu z prvních veřejných debat svobodné společnosti. Zajímavé téma metafor užívaných v pravopisných sporech v devadesátých letech, jejich interpretace a širších souvislostí, řeší kapitola osmá (*Metaphors and the conceptualization of language*, 262–291). Poslední kapitola přináší obecné závěry (s. 292–300).

Specialisté a zejména pak účastníci pojednáváných pravopisných bojů jistě najdou ne jeden skutečný či domnělý důvod ke kritice. Nestranný pozorovatel ale Bermelovu knihu přesto ocení. Je z obecného i bohemistického hlediska materiállově cenná. Má komparativní rozměr, který v tuzemských pracích na bohemistická témata pohříchu často chybí. Inspiruje k promýšlení řady otázek, i přesahujících pravopisnou kodifikaci. Nestranného pozorovatele přirozeně snad nejvíc zaujme otázka, proč je v českém prostředí přikládán takový význam pravopisu a formální morfologii. Důvod není myslím ani tak v tom, že by spisovná a mluvená čeština byly od sebe příliš vzdáleny; jsou země, kde je rozdíl mezi standardem a hovorovým jazykem podstatně větší. Spíš to souvisí z absencí autentických politických elit v českém (ale i širěji v „rakousky středoevropském“ prostředí): neexistují skutečné politické elity (vládne císař pán a pak komunisti), a tak se jednak do jejich role náhražkově dostávají umělci (ev. v pokleslé podobě herců), příp. vědci (ev. v pokleslé formě učitelů, později lékařů), jednak se veřejná debata celkově stává více „formální“ (neskutečnou, nekaždodenní, nepolitickou); to pak je příhodné i tomu, aby se taková váha přikládala ortografii a formální morfologii, nikoli „sémantičtější“ oblastem jazyka (adekvátní vyjadřování, stylizace, schopnost argumentovat atd.).

Bohumil Vykypěl